

I I. ABDÜLHAMİD HANIN UNUTULAN MİRASI YETİMLERE SERMAYE FAKİRLERE DEVLET KUCAĞI

FAHRİ SARRAFOĞLU

Aksaray Üniversitesi'nde hazırlanan bir tez, Sultan II. Abdülhamid döneminde sosyal yardımın “sadaka” olmaktan çıkıp modern bir “devlet politikası” haline geldiğini belgelere dayanarak ortaya koydu. 93 Harbi'nin ardından İstanbul'a akın eden yüz binlerce göçmenin yaralarını saran padişahın kurduğu kurumlar, günümüzde hâlâ faaliyet gösteriyor. Ancak bu kurumlardan biri, siyasi hesaplaşmaların kurbanı oldu.

93 Harbi'nin Ardından İstanbul'a Dört Yüz Bin Göçmen

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) ardından Rumeli'den İstanbul'a tam **dört yüz bine yakın göçmen** akın etti. Sokaklar kimsesiz çocuklar, hastalar, dilenciler ve sakatlarla doldu.

Şehirdeki düzeni yeniden tesis etmek ve yardıma muhtaçları korumak için harekete geçen *Padişah II. Abdülhamid*, “**Refah ve Saadet-i Umumiye**yi Temin” politikasıyla tarihinin en kapsamlı sosyal yardım hamlelerinden birini başlattı.

Darülaceze: “Dilenmek Yasaktır, Kapımız Herkese Açık”

II. Abdülhamid'in en önemli hayır kurumu olan *Darülaceze*, 1896 yılında İstanbul Okmeydanı'nda kapılarını açtı. Sadece bir barınak değil, adeta küçük bir şehirdi:

- Müslüman ve Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın herkes buradan faydalanabiliyordu

- 18 ayrı binada erkek ve kadın koğuşları, yetimhane (*ırzahane*), (süt çocuğu yuvası, kreş) hastane, okul, cami, kilise, hamam, çamaşırhane ve atölyeler yer alıyordu
- Kimsesiz bebekler için *Avusturyalı dadıların* görev yaptığı modern bir “ırzahane” kuruldu. Bebeklerin günlük kilosu ölçülüyor, sağlık kayıtları titizlikle tutuluyordu
- Okul çağındaki çocuklara hem dini hem mesleki eğitim veriliyordu

Padişah, inşaat için bizzat bağış kampanyası başlattı; kendi eşyalarını sergiye koydu, memurlara yardım bileti sattırdı. Gazeteler her cumartesi “*Sadaka-i Seniyye*” başlığıyla bu yardımları duyurdu. *Darülaceze*, günümüzde hâlâ faaliyetlerine devam ediyor ve bu yönüyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan en köklü sosyal yardım kurumu olma özelliğini taşıyor.

Bir Dilekçe Darülhayr-i Âli’yi Doğurdu Yetime Meslek ve Sermaye

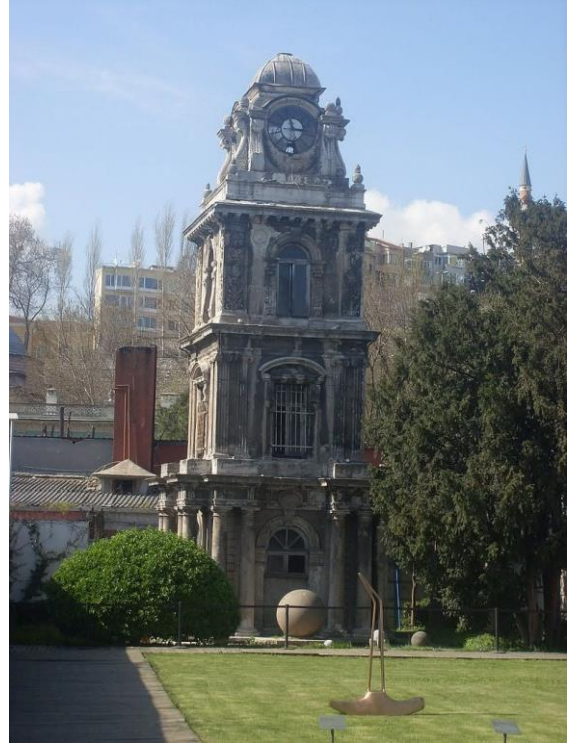
Tezin en dikkat çekici bölümlerinden biri, *Darülhayr-i Âli’nin* kuruluş hikâyesi. 6-7 yaşlarındaki kimsesiz bir çocuğun padişaha yazdığı “okumak istiyorum” dilekçesi üzerine harekete geçen *Abdülhamid*, sadece Müslüman yetimler için değil, tüm Osmanlı çocuklarını kapsayacak bir okul açılmasını emretti.

1 Eylül 1903’te Haydarpaşa’da kapılarını açan okulda eğitim modeli hayli ileriydi.

- Kültür dersleri (Kur’an, akaid, tarih, coğrafya, matematik) ile **meslek dersleri** (marangozluk, terzilik, kunduracılık, halıcılık, fırıncılık) bir arada veriliyordu
- Öğrenciler bir meslek öğrenmeden okuldan mezun olamıyordu

- Öğrencilere maaş veriliyor, biriktirilen paralar mezuniyette iade ediliyordu

Maalesef, 1908 Meşrutiyeti ve 31 Mart Vakası sonrasında iktidara gelen İttihat ve Terakki yönetimi, okulu 1909’da kapattı. Kapatılma gerekçesi olarak “verimsizlik ve çok masraflı olması” gösterildi. Oysa tezin ortaya koyduğu rakamlara göre okulun atölyeleri, iki yıl içinde

sermayeyi *yüzde yüzün üzerinde* artırmıştı. Okul kapatılınca, biriken sermaye öğrencilere iade edildi ve çocuklar başta Konya, Ankara, Kastamonu, Erzurum olmak üzere yatılı okullara gönderildi.

Hamidiye Etfal Hastanesi: Bir Padişahın Evlat Acısı

II. *Abdülhamid*, menenjitten kaybettiği kızı *Ayşe Sultan’ın* anısına, 1899’da *Şişli Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi’ni* kurdu. Avrupa’daki pediatri merkezleri örnek alınarak inşa edilen hastane, sadece bir sağlık kurumu değil,

aynı zamanda Osmanlı'nın modern yüzünü Batı'ya gösteren bir vitrindi:

- İstanbul'u ziyaret eden yabancı doktorlar ve devlet adamları burada ağırlanıyor, hatıra defterine görüşlerini yazmaları isteniyordu
- Dönemin ünlü cerrahlarından *Dr. Nicholas Senn*, hastaneyi gezmiş ve hayran kalmıştı
- Hijyen, modern tıp cihazları ve eğitimli personeliyle Avrupa'daki emsallerini yakalamıştı

Günümüzde *Şişli Etfal Hastanesi* olarak hizmet vermeye devam ediyor.

"Atiyye-i Seniyye" Hediye Siyaseti ve Cumalık Sadakası

Tez, II. Abdülhamid'in sadece kurumlar değil, aynı zamanda *"Atiyye-i Seniyye"* (Yüce Hediyeler) adı verilen bir sistemle bireysel yardımları da kurumsallaştırdığını ortaya koyuyor:

- Her cuma, İstanbul'un bir semtinde padişah adına **21 kurban** kesiliyor, etler ve yardımlar yoksullara dağıtılıyordu
- Bu törenler, bir tekke veya medrese yakınında yapılır; halk, imamlar, hocalar ve eşraf katılırdı

- Gazeteler bu dağıtımları *"Sadaka-i Seniyye"* başlığıyla duyurarak padişahın "tebaa-perver" (halkını koruyan) imajını güçlendiriyordu

15 Ağustos 1908'de, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, İttihatçıların baskısıyla bu geleneğe son verildi.

Sadece Bunlar Değil: Abdülhamid Döneminde Açılan Diğer Kurumlar

Tezde ayrıca II. Abdülhamid döneminde açılan diğer sosyal ve sağlık kurumlarına da kısaca değiniliyor:

Gurebâ Hastaneleri

Kimsesizler için ücretsiz sağlık hizmeti veren devlet hastaneleri. İzmir, Erzincan, Hereke, Manastır, Yanya, Medine, Beyrut, Konya, Mekke ve Bağdat gibi imparatorluğun dört bir yanına yayılmışlardı.

Eğitim kurumları

Hamidiye Ticaret Mektebi (1884), Sanayi-i Nefise Mektebi (1882 – bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883), Şehzadegan Mektebi (1879 – Yıldız Sarayı'nda şehzadeler için), Hukuk Mektebi (1879), Eczacılık Mektebi (1879) ve Darülfünun (1900 – İstanbul Üniversitesi'nin temeli).

Bu Miras Cumhuriyet'e de Uzandı

Tezin sonuç bölümünde, II. Abdülhamid döneminde atılan temellerin Cumhuriyet'in sosyal hizmet anlayışını doğrudan etkilediği vurgulanıyor:

- *Himaye-i Etfal Cemiyeti*

- (1921) → Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu → günümüzde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde)
- ***Darüleytamlar***
- Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşan yetim okulları
- ***Darülaceze***
- Hâlâ aktif
- ***Şişli Etfal Hastanesi***
- Hâlâ aktif
- ***Darüşşafaka Lisesi***
- Hâlâ aktif

Tez, Abdülhamid'e atfedilen “Kızıl Sultan” gibi sıfatların gölgesinde kalan bu devasa sosyal yardım ağını gün yüzüne çıkararak, “istibdat” olarak adlandırılan bir dönemde bile devletin, halkının refahı için nasıl seferber olduğunu belgelerle gösteriyor.

Kaynakça: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Taner Aslan danışmanlığında Nazik Buldu tarafından hazırlanan “II. Abdülhamid Dönemi Sosyal Hizmet Kurumları” başlıklı yüksek lisans tezi. Tezde Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ve dönemin gazeteleri kullanılmıştır.

Darülaceze